

ESIPUHE TOISEEN PAINOKSEEN

Julkaistessani tämän kirjan ensimmäistä kertaa vuonna 2005 Suomessa puhuttiin paljon työelämän muutoksista. Tuolloin oli kulunut vuosikymmen 1990-luvun alkua koetelleen laman päättymisestä, ja takana oli pitkä taloudellinen nousukausi. Vaikka bruttokansantuote olikin kasvanut tasaisesti, työelämässä tuotettu hyvinvointi ei ollut kanavoitunut *onnellisuuden* kokemuksiksi – tai ainakaan hyvinvointi ja onni eivät olleet välittyneet niin monien ihmisten elämään kuin ne olisivat voineet. Taloudellisen romahduksen ja sitä seuranneen laman seuraukset jäivät leimaamaan useiden ihmisten arkipäivää.

Laman käännyttyä kasvuun myös työelämän arvopäämäärät ja sosiaaliset rakenteet muuttuivat. Taloudellinen tuottavuus hyväksyttiin työelämän korkeimmaksi arvoksi. Vielä 1980-luvulla työpaikkojen tehtäväksi oli myönnetty ihmisten töissä pitäminen silloinkin, kun tekijöitä vähemmän tarvittiin. Myös hiljaisen kysynnän aikoina organisaatio pidettiin koossa, ja osa firman voitoista siirrettiin työntekijöiden palkkoihin pitämällä heidät leivissä. Lisäksi suhdannevaihteluita tasoitettiin valtion keskuspankin rahapolitiikalla. Sen sijaan 1990-luvun puolivälin jälkeisinä vuosina työvoima alettiin nähdä entistä yleisemmin pelkkänä välineenä, jota palkataan ja irtisanotaan lähes päiväkysynnän vaihteluiden mukaan ja jonka arvo muuttuu kuin mineraalien hinta pörssissä. Korkeimmaksi arvoksi ei enää tunnusteta ihmisten hyvinvointia, vaan itseisarvoksi on nyt kohotettu yritysten ja talousjärjestelmän oma menestys, jolla vielä 1960–1980-lukujen vuosina oli enemmänkin välinearvon asema.

Nämä ihmiskuvaan asti heijastuneet muutokset kertovat globalisaation vaikutuksista. Kansainvälisten sijoittajien omistaessa suuren osan myös suomalaisista yrityksistä firmojen hallituksissa ei voida tehdä kansalliset edut huomioon ottavia ratkaisuja edes siinä tapauksessa, että halua löytyisi. Sen sijaan pätkätöitä ja tuloerojen kasvua on puolusteltu sillä, että suurinta mahdollista tehokkuutta tavoiteltaessa *tuottavuus* kasvaa ja että sitä kautta työelämä leipoo kansantalouteen varallisuutta, jota tihkuu lopulta myös pienituloisempien ihmisten käsiin. Kansanomaisesti sanottuna köyhät syövät rikkaiden pöydiltä putoavat murut.

Teokseni ensimmäisessä painoksessa olin arvioinut 1990-luvun lamasta 2000-luvun puolelle ulottuneita työelämän muutoksia. Tässä ajantasaistetussa laitoksessa koetan selvittää, millä tavoin työelämä on muuttunut viiden seuraavan vuoden aikana, eli kyseessä ovat vuodet 2005–2010. Kirjani päivittäminen on ollut antoisaa ensinnäkin siksi, että tähän ajanjaksoon on liittynyt jälleen uusia periaatteellisia ja rakenteellisia muutoksia. Kuvaan ovat astuneet työelämän ”uudet” ilmiöt, kuten puhe työvoimapulasta ja työperäisestä maahanmuutosta.

Vaikka joudunkin työelämän ilmiöistä kertoessani käyttämään sosiologian ja taloustieteen kieltä, tarkastelutapani ei ole erityistieteellinen eikä sosiaalipoliittinen vaan filosofinen: yritän arvioida, mitä työelämän ilmiöt merkitsevät ihmisten henkilökohtaisen elämän kannalta ja onko niissä järkeä vai ei. Myös tilastofaktoista koetan tulkita niiden filosofiset ja poliittiset merkitykset. Mukana on lisäksi ainesta, jonka tehtävä on auttaa yksilötoimijoita ”selviytymään sivistyneenä työyhteiskunnassa”.

Kirjassani on tuttuun tapaan kolme tarkastelutasoa. Ensimmäinen (1) liittyy työelämään itseensä: sen asemaan osana *arvotuotannon ja talouden järjestelmää*. Tarkastelen muun muassa, mitä arvoja työn kautta tuotetaan, tuotetaanko työelämässä ylipäänsä arvoja, vai onko peräti niin, että merkittävä osa arvoista tuotetaankin työksi tunnustetun toiminnan ulkopuolella? Toiseksi (2) pyrin näkemään työelämän ilmiöt *koulutuksen, kulttuurin ja sivistyselämän* taustaa vasten. Työelämää pitää punnita tieteen ja sivistyksen vaa’assa. Niinpä tämä kirja on eräänlainen henkisen arvotuotannon manifesti: yhtäältä arvostelen pelkkien aineellisten arvojen varaan rakennettua maailmaa ja toisaalta byrokratiaa, jonka kautta ei tuoteta sen enempää materiaalisia kuin henkisiäkään arvoja. Tätä teosta ei ole laadittu vain kuvaamaan tai kurjistelemaan työelämän tilaa, vaan alaotsikkonsa mukaisesti kirjani on johdatus uuteen työyhteiskuntaan ja työn filosofiaan. Siten teokseni sisältää (3) poliittisen ohjelman, jolla haluan parantaa ihmisten oman arvotuotannon edellytyksiä. Tämä tarkoitus kiteytyy nykyiset sosiaalietuudet korvaavan *perustulojärjestelmän* kautta. Sen tehtävänä olisi tukea ihmisten omaan yritteliäisyyteen perustuvaa arvotuotantoa eikä lamauttaa sitä, kuten nykyinen työttömyys- ja sosiaalietuusjärjestelmä.

Tässä yhteydessä lienee paikallaan arvioida myös kirjani ensimmäisen painoksen herättämää keskustelua. Teos sai pääasiassa myönteiset palautteet. Se esimerkiksi arvosteltiin kahteen kertaan Helsingin Sanomissa – ensin kirjallisuussivuilla² ja myöhemmin henkilöjutun yhteydessä taloussivuilla³ – mutta myös myynnistä poistamisella uhkailtiin Helsingin yliopiston erään hallintotahon vaatiessa kustantajaa vetämään kirjani markkinoilta sen sisältämän tiedepoliittisen kritiikin vuoksi. Yliopistopaino kuitenkin piti kirjani myynnissä, kunnes Gaudeamus vuonna 2008 ilmoitti lopettavansa kirjani jakelun kustantamojen yhdistymisen jälkeen. Olen arvostellut sensuurin kohteeksi joutumistani teoksissani *Suomalaisen nykyfilosofian historia*⁴ ja *Sensuurin Suomi*⁵. Ehkä juuri tämänkaltaisen painostuksen yleistymisen vuoksi akateeminen yhteisö on alkanut viimein suunnata omia vastalauseitaan myös yliopiston omassa piirissä tapahtuneille työskentelyolojen heikennyksille.

Työttömän kuolema poikkeaa muista samaa aihetta käsitelleistä teoksista eräissä tärkeissä suhteissa. Esimerkiksi Juha Siltalan vuonna 2004 ilmestynyt *Työelämän kurjistumisen lyhyt historia* keskittyi mielestäni liian yksipuolisesti vain ongelmien luettelemiseen, eikä kirjoittaja tarjon-

nut ehdotusta siihen, miten parempaan työyhteiskuntaan päästäisiin. Tieteenharjoittajan pitäisi nähdäkseni pystyä esittämään arvosteleмиensa ilmiöiden tilalle myös parannusohjelma tai ainakin jonkinlainen vaihtoehto. Esimerkiksi Yhdysvaltain huippuyliopistoissa on käytännöksi vakiintunut, että filosofit eivät vain tutki yhteiskuntaa sivustakatsojan roolissa vaan tuottavat innovaatioita, jotka auttavat kehittämään käytännön politiikkaa. Sen sijaan eurooppalaisessa tutkimusperinteessä on useimmiten tyydytty tosiasioiden kuvaamiseen ja selittämiseen, mutta ei ole edetty ohjaavien mallien kehittelyyn. Luova ja ohjaava työelämäfilosofia onkin välittynyt eurooppalaiseen ajatteluun lähinnä liikkeenjohdollisen kirjallisuuden kautta. Se taas on ollut tarkoitusperiltään yksipuolista.

Myös Euroopassa on perinteisesti kiinnostuttu työn filosofiasta – kirjoitusperinne vain on ollut tarpeettoman pessimististä verrattuna amerikkalaiseen edistysuskoon. Erään esimerkin eurooppalaistyyllisestä työn filosofiasta tarjosi Jussi Vähämäen vuonna 2003 ilmestynyt teos *Kuhnurien kerho*, jossa pyrittiin luomaan filosofis-sosiologinen katsaus työn olemukseen. Kirjan ranskalaishenkinen esseetyyli johti kuitenkin aiheen käsitteilyä jutturalle niin, että tyylikeinojen tavoittelu alkoi hallita asiasisältöjä. Todellisuudessa aihe olisi kaivannut raikasta tuuletusta. Filosofista kyseenalaistamista ja analyysia puolestaan edusti Tuomas Nevanlinnan ja Jukka Relanderin yhdessä kirjoittama *Työn sanat* (2006), jossa purettiin auki työelämää koskevan keskustelun ideologisia peruskäsitteitä. Tällaista ”diskurssianalyttisenä” pidettävää otetta olin tavoitellut myös itse tehdessäni tiliä työelämän valheellisuudesta: sen retoriikasta ja normeista – lyhyesti sanoen työelämän muuttumisesta pelkäksi esittämiseksi. Sana-kirjamaisena Nevanlinnan ja Relanderin lähestymistapa jäi kuitenkin irralliseksi, vaikka kirja muutoin tarjosikin älyllisesti haastavaa luettavaa.

Erityisen tulenaraksi työelämään liittyvien asioiden käsittely on osoittautunut yliopistoyhteisössä, jossa tavanomaiset työelämänormit ovat saaneet entistä enemmän jalansijaa tulosvaatimusten yleistyttyä. Mikäli olinkin itse onnistunut valamaan keskusteluun bensiniä, tarvittavat tulitikut lainasi Heikki Patomäki pamfletillaan *Yliopisto oyj* (2005), joka ilmestyi vähän oman teokseni jälkeen ja jossa arvosteltiin sivistysyliopistojen muuttamista ”tilintarkastusyliopistoiksi”. Vaikka Patomäki oli epäilemättä oikeassa kuvatessaan ongelmien ilmenemistapoja, hän arvioi akateemisen yhteisön omia vaikutusmahdollisuuksia liian pessimistisesti. Mikäli yliopistofilosofit eivät itse ole se kissa, joka nostaa häntänsä, niin kuka sitten? Samoihin aikoihin ilmestyneistä teoksista työterveyslääkäri Juhani Seppäsen *Hullu työtä tekee* (2004) puolestaan lukeutui samaan ironiseen kirjallisuuteen kuin suuri osa muutakin viihdekirjallisuutta vailla sen syvällisempää filosofista kokonaisnäkemystä.

Painotettakoon, ettei oma kirjani ole selviytymisopas, jonka tehtävä olisi ensisijaisesti opettaa ” pärjäämään paremmin ” työn ja koulutuksen

käänteissä. Tarkoitukseni ei ole myöskään opettaa ketään *viihdyttämään* työnantajiaan, itseään tai asiakkaitaan tuloksellisemmin. Menestymisen käsikirjoja ovat julkaisseet yritysconsultit, kuten Jari Sarasvuo ja hänen kollegansa. Niissä tietyt opportunistiset arvot, kuten oman edun tavoittelu, ahneus ja itsekkyyys hyväksytään itsestään selviksi päämääriksi, eikä tilaa jätetä filosofiselle analyysille eikä periaatteelliselle pohdinnalle. Kenties näihin teoksiin sisältyy käytännöllistä viisautta, joka koskee ihmisluonteen olemusta tai sitä, miten selviytyä elämässä paremmille päiville. Kyseisten oppaiden ongelma on kuitenkin se, että ne unohtavat erään tosiasiain: kaikki ei suinkaan riipu vain ihmisten *omasta tahdosta*, kuten kyvystä onnistua, menestyä, viihdyttää tai miellyttää, vaan työelämän rakenteiden kautta käytetään paljon taloudellista *valtaa*. Ollessaan pakottavaa tuo valta voi muuttua jopa henkiseksi väkivallaksi. Vallankäyttö yleensäkin perustuu väkivallan uhkaan. Valtasuhteiden hyväksyminen ja niiden ehdoille altistuminen johtavat helposti sen tapaiseen kohtaloukseen, joka kytkee ihmiset orjuutta muistuttaviin kahleisiin.

Tätä kirjaa ei pidä toisaalta ymmärtää edellä mainittujen teosten *vastakohdaksi*. Kyse on kylläkin *erilaisesta* lähestymistavasta: työelämää koskevasta poliittisesta manifestista. Niinpä en ole alun perinkään lähtenyt siitä, mitä ihmiset voivat tehdä korjaillakseen omaa elämäänsä niillä ehdoilla, jotka ilman muuta hyväksytään vallitsevan todellisuuden osaksi. Sen sijaan olen lähtenyt kysymyksestä, mitä nuo ehdot ovat ja kuinka niitä voidaan muuttaa. Työelämän ehdoista sopiminen on joka tapauksessa poliittisen tahdon asia – toisin kuin liiketaloudellinen retoriikka myöntää. Siinä missä yritysvalmentajat ja työnhajaajat opettavat, mitä ihmisten kannattaisi tehdä parannellakseen *omaa* asemaansa, minä puolestani pohdin, mitä ihmisten olisi järkevää tehdä korjataksaan työelämän *yhteisesti* voimassa pidettyjä ehtoja: jotta työelämässä ei toteutuisi vain muutamien tahojen etu vaan yhteiskunnan kokonaisuus ja sitä kautta mahdollisimman monien yksilöiden hyvinvointi ja onni.

Työntekijöiden asianajajaksi julistautunut poliittinen vasemmisto on pohtinut viime vuosina sekä työelämän muutoksia että työväenliikkeen omaa roolia. On puhuttu ”vasemmiston kriisistä” ja valiteltu, ettei nykyisin ole ”vasemmistolaisista vaihtoehtoa”.⁶ Ongelman voisi esittää myös kysymyksenä, miksi ei näytä olevan mitään vaihtoehtoa. Globalisaation (eli markkinoiden maailmanlaajuistumisen) ja internatsismin (eli pakkokansainvälistämisen) myötä länsimaat ovatkin päätyneet uudenlaisten tilanteiden eteen. Samalla kun yrityksemme on myyty ulkomaille, myös työnantajiksemme on tullut kansainvälisiä kapitalisteja, jotka siirtävät osan työpaikoista kolmannen maailman maihin. Kommunismi ja kapitalismi paikkaavat kättä esimerkiksi Kiinassa, jossa valtiosta riippumatonta ammattiyhdistysliikettä ei sallita ja työpäivän hinta on muutaman dollarin luokkaa. Teollistuvat kehitysmaat suostuvat tähän, sillä kyseinen politiikka tukee niiden omaa *kansallista kehitystä*. Ilman tuota pienehköä

päiväpalkkaa kehittyvien maiden ihmiset eivät saisi mitään. Länsimainen työväenliike puolestaan ei voi voittaa työvoiman hintakilpailua, vaikka se tinkisi palkkansa puoleen, ja ammattiyhdistysliikkeen suureksi ihmeeksi sen omat edut ohitetaankin nyt kapitalismin ja sosialismin välisellä vispilänkaupalla kehitysmaissa.

Koska maailmanlaajuisen hintakilpailun ehdot ovat karanneet ay-liikkeen ulottumattomiin, työväenliike on etsinyt ratkaisua vanhasta marxilaisesta kehotuksesta: ”Kaikkien maiden proletaarit! Liittykää yhteen.”⁷ Esimerkkinä tämän politiikan elvyttely-yrityksestä on ”General Intellect” -nimisen kirjoittajakollektiivin teos *Vasemmisto etsii työtä* (2008),⁸ jossa katsotaan, että niin köyhissä maissa kuin länsimaissakin asuvan työvoiman riisto voitaisiin lopettaa, mikäli työntekijät alkaisivat penätä oikeuksiaan yhteisellä päätöksellä ja vaatisivat samaa palkkaa kaikille. Tällaista kehitystä tapahtuu tietenkin myös itsestään sitä mukaa, kun kolmannen maailman maat länsimaalaistuvat ja niiden hintataso nousee. Marxisin oppeihin tukeutuminen on kuitenkin ristiriitaista, sillä työehtojen polkemisen on kehitysmaissa mahdollistanut nimenomaan kommunistinen totalitarismi, ja Itä-Euroopan nykyinen halpa hintatasokin on sosialismin perua. Niinpä en itse usko poliittisen vasemmiston sielunmessuun. Se vain toistaa vanhaa ja luutunutta vastakkainasettelua työläisten ja työnantajien välillä sekä vastustaa työvoiman sinänsä vapaata ja rajoitettavaksi mahdotonta hintakilpailua. Todellisuudessa jokaisella ihmisellä on oikeus päättää itse työvoimansa käytöstä ja hinnasta, ja jokaisella kansantaloudella on myös omat taloudelliset intressinsä hintatason määrittelemiseen. Esimerkiksi Intiassa työvoiman halpa hintataso on sekä intialaisten että länsimaalaisten edun mukaista: toisaalta se mahdollistaa Intian teollistumisen ja toisaalta luo tuotteita korkean elintason ja ostovoiman markkinoille.

Demokratiaan ja valistusihanteisiin sisältyy olennaisena osana liberaalismi, jonka mukaan talouden pitää itse löytää luonnolliset kehityslinjansa. Tähän ei liity moraalisia ongelmia, jos markkinoita säännellään jonkin verran myös poliittisesti. Poliitikalla ei voida kuitenkaan paljoa vaikuttaa hyvinvointia (saati onnellisuutta) lisäävien tekijöiden *muodostumiseen*. Länsimainen työvoima voi pärjätä tulevaisuudessa vain laadulla: toisin sanoen tekemällä jotakin sellaista, mitä muut eivät osaa tai mihin toiset eivät pysty. Käytännössä tämä vaatiikin entistä tarkempaa *työnjakoa*. Länsimainen työväenliike ei ole valitettavasti koskaan laskenut mitään evolutiivisuuden ja adaptiivisuuden – toisin sanoen tuotantoehtojen oman kehityksen – varaan saati että se olisi itse suostunut sopeutumaan vallitseviin oloihin. Päinvastoin: se on pyrkinyt jarruttamaan uusien töitä vähentävien tuotantomenetelmien käyttöönottoa ja tyytynyt katselemaan elämää taustapeilistä.

Myöskään sosiaalisen oikeudenmukaisuuden penääminen ei ole vasemmiston luomus eikä sen oma tavaramerkki. Sosiaalisen oikeudenmukai-

suuden periaatteet sisältyvät ja ovat kautta vuosisatojen sisältyneet kaikkiin sellaisiin yhteiskuntiin, joissa vallitsee suuri yhteisvastuu ja joissa tunnustetaan kansallinen etu. Yksilönvapaus, tasa-arvoisuus ja veljeyden tunne ovat olleet nimenomaan muiden kuin sosialististen ja kommunististen yhteiskuntien tunnusmerkkejä. Niitä ovat ylläpitäneet liberalismiin – eli vapaakaupan, vapaan ammatinharjoittamisen ja vapaan kilpailun – sekä ihmisten itsemääräämisoikeuden ja yksityisen omistusoikeuden periaatteet. Ranskan suuressa vallankumouksessa syntynyt *poliittinen* jako tasavaltalaiseen vasemmistoon ja kuningasvaltaa kannattavaan oikeistoon ei ole sinänsä edistänyt valistusliberaalien aatteiden eikä hyvinvointiyhteiskunnan toteutumista. Niin sanottujen länsimaiden hyvinvointi on pitkälti *rationalismin* eli tieteen ja tekniikan tulosta. Jako vasemmalla istuviin köyhiin kollektivisoinnin kannattajiin ja oikealla istuviin rikkaisiin individualisteihin on menettänyt merkityksensä myös siksi, että nykyisin suurin osa ihmisistä on ”köyhiä individualisteja” ja tavoittelee nimenomaan yksityistä varallisuutta.

Ihmisten elinolosuhteet eivät ole korjaantuneet ensisijaisesti työväenliikkeen taistelun, kamppailun tai tinkimisen vuoksi vaan tieteellisen kehityksen ansiosta. Järki on auttanut ihmiskuntaa *sekä* luonnontieteellisten tieteenalojen, kuten lääketieteen ja insinööritieteiden, *että* oikeudenmukaisuuteen tähtäävien yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden kautta. Suurimmat parannukset ihmisten elinoloihin on nykyaikana luonut tekniikka, varsinkin digitaalinen teknologia, ja tulevaisuuden kehityslinjat määrännee vastaisuudessakin juuri tieteen ja tekniikan kehitys.

Hyvinvoinnin *jakautumiseen* on luonnollisesti voitu vaikuttaa myös poliittisilla ratkaisuilla. Työntekijöiden ja työnantajien keskinäinen riitely ei ole kuitenkaan koskaan johtanut rakentavaan tulokseen. Aina on kannattanut hypätä siihen junaan, joka menee eteenpäin. Länsimaat voivat jatkossakin pärjätä vain, mikäli työnantajat ja työntekijät löytävät toisensa ja *yhteiset* etunsa. Molempien on tällöin viisasta tinkiä omista eduistaan (tai edistää niitä yhdessä), jos ne siten voivat taata *kansantalouden kokonaisedun* toteutumisen. Sen puitteissa vahvistuvat sitten myös yksilötoimijoiden – niin työläisten kuin työnantajienkin – edut. Sopusoinnun löytäminen vaatii kummankin osapuolen omia etuja *korkeampi-arvoisen yhteisen edun* löytymisen, ja sellainen on juuri *kansallinen etu*. Keskeinen väitteeni on, että työnantajat ja työntekijät voivat pitää länsimaat voimissaan vain kansallisen edun tunnustamisen kautta.

Toinen keskeinen perusaksioomani on, että niin sanotun kansainvälisen solidaarisuuden vaatiminen on tullut tiensä päähän. Siksi myös ”Kansainvälistä” laulunaan pitäneen vasemmiston aika on ohi. Maailma ei tarvitse myöskään *kehitysavun* muodossa harjoitettavaa kansainvälistä solidaarisuutta, vaan sen sijaan pitäisi harjoittaa *kehitysyhteistyötä*, josta toivotaan hyötyä *sekä* kehitysmaille *että* kehittyneille maille itselleen.

Ainoastaan molempia osapuolia hyödyttävä *win-win*-strategia voi johtaa kestäväan kehitykseen. Yhteistoiminnasta pitää olla hyötyä molemmille osapuolille kansojen välisissä suhteissa aivan niin kuin ihmisten parisuhteissakin. Ratkaisevassa asemassa ovat tällöin yritykset, ja valtioille pitää jättää vain katalysaattorin, yhdistäjän ja sovittelijan, rooli. Kehitysyhteistyön muotoinen ”Valmetilla viidakkoon” -politiikka tuo nähdäkseni paremman tuloksen kuin valtion yksipuolisesti pois antama kehitysapu, joka usein katoaa Kankkulan kaivoon.

Todellisuudessa niin sanottu kolmas maailma ei olekaan enää mitään kehitysaluetta, vaan entisten kehitysmaiden kaupungeissa voi nähdä loistoautoja ja muita vaurauden tunnusmerkkejä, eikä niin sanotun tavallisen kansan elintaso ole aivan surkea ainakaan niissä maissa, joissa on voitu toteuttaa länsimaista demokratiaa ja liberalismia. Myönteinen kehitys on seuraus siitä, että kyseisissä maissa korkeimmaksi arvoksi on tunnustettu kansallinen etu. Nämä maat ovat pystyneet käyttämään monikansallisia suuryrityksiä ja niiden pääomia jopa hyödykseen oman hyvinvointinsa rakentamisessa. Niinpä kolmannen maailman maista on tullut kilpailijoita ja haastajia länsimaille. Mikäli länsi häviää tämän kilpailun, Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa eletään lopulta kuin ulkoilmamuseossa, jossa vallitsevat kehitysmaiden kaltaiset olot. Myös poliittisen vasemmiston kannatus vajoaa uppoavan lännen mukana, ellei se myönnä kansallismielisen ajattelun tärkeyttä. Länsimaiden olisi siis viisasta tunnustaa kansallinen etu työelämän kiistojen ja konfliktien aiheita tärkeämmäksi arvoksi. Ratkaisut työelämän ongelmiin löytyvät juuri siitä, jos ovat löytyäkseen. ”Kansallisen edun” sijasta voitaisiin tosin puhua myös ”kansakunnan edusta”, ”kansantalouden edusta”, ”julkisesta edusta” tai ”yhteiskunnan kokonaisedusta”.

Haluamatta uuvuttaa lukijaa tähän esipuheeseen totean, että kirjani toiseen painokseen mennessä teokseni on löytänyt lopullisen yhteiskuntafilosofisen manifestin muodon. Sen keskiössä ovat edelleen työelämän, työttömyyden, arvotuotannon ja toimeentulon ongelmat. Kysymykset ovat kuitenkin jonkin verran uudistuneet samoin kuin vastauksetkin. Ihmillisen työn tärkeydestä ja asenteeni myönteisyydestä huolimatta en voi sivuuttaa myöskään työelämään liittyvää valheellisuutta, joka pahimmillaan estää todellisen arvotuotannon. Tästä johtuu, että arvostelen edelleenkin työelämän ilmiöitä kovin sanoin, vaikka monet kenties pitävät näkemyksiäni kyynisinä. Syypäitä työelämän kurjistumiseen ovat paitsi työnantajat ja työntekijät itse, myös työelämän konsultit – mutta erityisesti hullunkurinen työvoimapolitiikka.

Teokseni ensimmäisen painoksen ilmestyessä Suomessa oltiin pääsemässä eroon massatyöttömyydestä, ja työttömyyttä koskevan valittelun tilalle oli astumassa työvoimapolitiikka. (Tuolloinkin maassamme oli tosin syrjäytymisestä johtuvaa rakenteellista työttömyyttä.) Työelämän uusina ilmiöinä kuvaan ehtivät astua tiettyjä ammattialoja koe-

tellut laadullinen työvoimapula ja niin sanottu ”kohtaanto-ongelma”. Tällä uudissanalla viitattiin pullonkauloihin, joiden vuoksi työnantajat ja työntekijät eivät löytäneet toisiaan. Sen sijaan määrällistä työvoimapulaa Suomessa ei ole koskaan ollut eikä ole näköpiirissäkään.

Kansantaloutemme on jälleen kuilun partaalla maailmanlaajuisen taloustaantumien rantauduttua Suomeen. Yhdysvaltojen asuntoluottokriisi puhkesi viimein tavalla, joka oli sukua teknologiaosakkeiden romahduskelle vuonna 2000. Molempien syyksi on paljastunut pankkien ja muiden rahoituslaitosten toiminta. Johdannaismarkkinoiden kautta pankkien ongelmat välittyivät lopulta reaalityöelämään, toisin sanoen kulutukseen, investointitoimintaan, tuotantoon ja työelämään. Myös Suomessa kotitaloudet ovat velkaantuneet asuntojen hinnannousun myötä niin, että tästä johtuva kotimaisen kysynnän tyrehtyminen painaa kokonaiskysyntää laskuun ja ruokkii lamaa. Ennustan, että maailmantalous painuu monta vuotta jatkuvaan taloustaantumiaan, jonka tuloksena useat maat joutuvat vaihtamaan poliittista suuntaansa: protektionismi lisääntyy, kansainvälinen yhteistyö rakoilee, ympäristösopimuksista lipsutaan ja Euroopan unioni alkaa natista liitoksistaan.

Tässä kirjani ajantasaistetussa laitoksessa koetan selvittää edellä mainittuja ilmiöitä ja niiden suhteita ilmiöön nimeltä työ. Lisäksi otan kantaa valmisteilla olevaan perusturvauudistukseen, jonka hallitus on luvannut saattaa voimaan melko ripeästi eli jo kuluvan hallituskauden loppuun, vuoteen 2011 mennessä. Vaikka puhunkin työelämän asioista poliittisten ajankohtaisaiheiden kautta, myöskään kirjani aiemmin julkaistu painos ei ole vanhentunut. Työelämän perustana oleva *toimintadynamiikka* ja sen *arvot* nimittäin pysyvät ajasta aikaan samoina. Jo sanassa ”työ” kiteytyy tiettyjen eksistentiaalisten *olotilojen*, kuten ihmisen yksityisen olemisen ja julkisen elämän välinen ahdistus – aivan niin kuin sanassa ”perusturva” tiivistyy siinäkin eräänlainen *Angst*. Ja tällä kaikella on syvällistä filosofista merkitystä.

Esipuheeni lopuksi haluan siteerata Friedrich Nietzscheä, joka kirjoitti *Iloisen tieteesä* toisen painoksen alkulauseessa seuraavasti: ”Tämä kirja tarvitsee kenties useampia kuin yhden esipuheen, ja lopulta jäänee yhä vielä jäljelle epäily, voiko ketään, joka ei ole elämässään kokenut jotain samanlaista, ohjata esipuheilla lähemmäksi tämän kirjan elämystä.”⁹ Kuinka hämmästyttävästi nämä sanat muistuttavatkaan Ludwig Wittgensteinilta alussa lainaamaani fraasia! Kummankin filosofin tavoin myös itse uskon, että parhaat mahdollisuudet *tämän kirjan* ymmärtämiseen antaa se, mikäli lukija itse on kokenut kyseisiä asioita.

Jukka Hankamäki